

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ТА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 37.013.42:379.2-053.6(44)

С. В. Коношенко

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДОЗВІЛЛЯ У СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНІЙ РОБОТІ З ПІДЛІТКАМИ

Процес організації вільного часу підлітків у наш час потребує докорінних змін у зв'язку з орієнтацією сучасного українського суспільства на принципи гуманізації та демократизації. Протягом останніх років особлива увага звертається на виховні можливості дозвілля дітей та підлітків. Зокрема, Закон України «Про позашкільну освіту» визначає державну політику у цій сфері, її правові, соціально-економічні, а також організаційні, освітні та виховні засади. У цьому та інших документах, присвячених вихованню підростаючого покоління в позашкільних закладах, дозвілля розглядається як специфічна сфера для виховання підростаючого покоління, формування світоглядної культури, потреб, смаків, почуттів та емоцій. Відтак дозвілля є сферою здійснення просвітницько-виховного впливу на дітей та підлітків.

Проблему педагогічної організації дозвілля досліджували Б. Брилін, А. Воловик, В. Воловик, Ю. Жданович, А. Кузьмінський, В. Лупійчук, В. Омеляненко, І. Петрова, Г. Троцько, М. Фіцула, Н. Цимбалюк, А. Цьось та інші науковці. Науковці переконані, що дозвіллева діяльність, яка здійснюється за різними напрямками: освітнім, громадянсько-соціальним, техніко-трудова, спортивно-туристичним, санітарно-гігієнічним, природоохоронним, народознавчим, художньо-естетичним, створює умови для всебічного формування духовності конкретної особи. Аналіз найновіших досліджень українських науковців з досліджуваної тематики (Т. Гончар, М. Татаренко, Т. Черніговець, Г. Шипота) виявив, що проблема гармонійного розвитку в умовах дозвілля є багатоаспектною, вона потребує подальшого вивчення і розробки багатоцільових соціально-культурних, дозвіллевих програм.

Мета статті – розкрити сутність дозвілля та його виховні можливості у соціально-педагогічній роботі з підлітками.

Сучасна освіта в Україні має гуманістичний характер і ґрунтується на культурно-історичних цінностях українського народу, його традиціях і духовності. Освіта утверджує національну ідею, сприяє національній самоідентифікації, розвитку національної культури і водночас оволодінню цінностями світової культури, загальнолюдськими надбаннями. Такі функції передбачають і виховні принципи організації дозвіллевої діяльності дітей та молоді, пріоритетом якої має бути національне виховання.

Дозвілля як специфічна сфера життя особи та суспільства в цілому містить у собі великі виховні можливості. Адже дозвіллева діяльність створює безмежне поле для виховання дитини, збагачення й розвитку її особистісного досвіду вирішення життєвих проблем. Під час проведення дозвілля формується світоглядна культура, потреби, смаки, почуття й емоції дітей та молоді. Тому дозвілля також виступає сферою здійснення просвітницько-виховного впливу на дітей та юнацтво.

Поняття «дозвіллева діяльність» у різних наукових працях та концепціях визначається по-різному:

- певний спосіб виявлення суспільних відносин, форма функціонування і розвитку суспільства, способу життєдіяльності самої людини, її індивідуального самоствердження та спілкування, усвідомлення свого буття у часовому континіумі – минулому, сьогоденні та майбутньому [2, с. 7];

- процес активного засвоєння особистістю суспільних та виробничих відносин, що залежить від інтересів і потреб її політичного, культурного та морального розвитку у сфері промисловості та дозвілля [4, с. 73];

- підсистема духовного та культурного життя суспільства, що поєднує в собі соціальні інститути, які забезпечують розповсюдження та активне творче засвоєння культурних цінностей з метою формування творчої особистості [1, с. 21].

Характерною особливістю дозвіллевої діяльності є те, що вона найповніше забезпечує потяг дітей та молоді до самореалізації і максимально активізує їхню творчу діяльність.

В останні десятиліття проблема духовного потенціалу особистості, його формування під час раціонально організованого дозвілля стала дедалі більше привертати увагу багатьох дослідників.

В. Кірсанов [3] у вивченні педагогічного потенціалу дозвілля вважає за доцільне виділити два підходи: предметний та функціональний. Предметний підхід базується на визначенні змістової компоненти дозвілля (дозвілля як вільного часу, дозвілля як вільно обраної діяльності та дозвілля як емоційного стану особистості), простору, в якому мають вирішуватися педагогічні та психологічні проблеми. Функціональний підхід має на меті зосередження уваги на функціях дозвілля в житті людини та суспільства (рекреаційній, розважальній, просвітній, виховній та ін.).

Характерною якістю культурного дозвілля є його емоційна забарвленість, можливість привнести у кожную форму занять душевні переживання. Дозвіллева сфера, крім того, дає змогу людині займатися улюбленою справою, зустрічатися з цікавими людьми, бути учасником цікавих і знаменних подій.

Якщо розглядати дозвілля з позицій життя суспільства, то воно має важливе значення для стабілізації, зняття напруги, запобігання конфліктам, зміцнення солідарності, взаємозв'язку поколінь,

спілкування, задоволення потреби особи в радості тощо. Не даремно вже на ранній стадії розвитку цивілізації були офіційно встановлені такі форми дозвілля, як свята і обряди, однаково важливі для всіх членів певної громади [1, с. 74].

Особливо актуальне питання самореалізації особистості засобами дозвілля на сучасному етапі суспільного розвитку. Це пояснюється тим, що дозвілля передбачає залучення особистості до процесу неперервного просвітництва, розвиток різноманітних видів аматорства, забезпечення особистісно значущого спілкування, реалізацію компенсаторних можливостей проведення вільного часу, розширення сфери виявлення особистісних якостей, самоствердження, самореалізації своїх творчих потенцій.

Активна дозвіллева діяльність надає безмежні можливості для виховання дітей та підлітків, збагачення й розвитку їх особистісного досвіду вирішення життєвих проблем. Тому педагогічно організоване дозвілля може стати як засобом рекреації, так і чинником подальшого розвитку, реалізації індивідуальних і творчих можливостей кожної людини, особливо молоді. Воно також виступає сферою здійснення соціально-педагогічного впливу на дітей та юнацтво, якнайповніше забезпечує потяг підлітків до самореалізації і максимально активізує їхню творчу діяльність.

Говорячи про педагогічну цінність дозвіллевої діяльності, необхідно звернути увагу на її певні особливості. Насамперед, вона вільна за своїм характером і сприймається дітьми як природний процес гри. Дозвіллева діяльність відрізняється абсолютною добровільністю. Змусити дітей займатися дозвіллям неможливо – можна лише заохотити до нього. У дозвіллевій діяльності діти самі висувають до себе виховні вимоги дорослих, що й робить дозвілля сферою активного самовиховання. Дозвілля задовольняє багато соціально-психологічних потреб у реалізації інтересів, самоперевірки сил, самоствердженні серед однолітків, визнанні власної особистості [1, с. 56].

У дозвіллевій діяльності між дорослими й дітьми виникає педагогічно доцільна взаємодія: замість примусу – спонукання; відсутність тиску з боку батьків, учителів; відсутність невинуватих обмежень; наявність широкої сфери й умов соціальної діяльності й творчості дітей та підлітків; реальне здійснення прав дитини. Тому в дозвіллевій діяльності роль педагога – це насамперед роль організатора, старшого друга. Таким чином, педагогіка дозвілля має специфічні методи співпраці й співтворчості з дітьми: гри, ігрового тренінгу, театралізації, змагальності, рівноправного духовного контакту.

У ході дозвіллевої діяльності виховується світоглядна культура, потреби, смаки, почуття й емоції, колективістська свідомість, уміння. Дозвілля також створює можливості для творчості, що, у свою чергу, дає змогу більш об'ємно та різнобічно розбудовувати духовність конкретної особистості.

Дозвілля – могутній засіб вияву талантів, зміцнення обдарувань. Загалом елемент творчості притаманний багатьом видам і формам дозвіллевої діяльності. Проте існують так звані «чисті» форми творчого дозвілля. Серед них найчастіше виділяють гуртки художньої самодіяльності, певні види клубів за інтересами, любительські об'єднання. Таке колективне проведення дозвілля потребує спільності захоплень, психологічних контактів між людьми, швидкої адаптації новачків. Воно поєднує у собі видовищність, змагальність, розважальність, інформативність з виховним моментом. Розважаючись, діти включають у своє дозвілля ті фізичні й духовні здібності й нахили, які не можуть реалізувати ні в навчальній діяльності, ні у відпочинку. Однак у педагогічному сенсі не менше значення має й те, що в процесі розваг збагачується емоційно-образна сфера дитини, формується досвід емоційно-ціннісних відносин. Дозвіллева діяльність допомагає кожній дитині чи підліткові реалізувати свої здібності, проявити таланти, заповнити дефіцит позитивних емоцій [4, с. 67–68].

Оскільки поняття «дозвілля» слід розуміти як можливість людини займатися у вільний час різноманітною діяльністю за власним вибором, варто виділити триаду «свобода», «різноманітність» і «вибір» – поняття, які, на наш погляд, дають ключ до розуміння проблеми педагогічно доцільної організації дозвілля дітей і підлітків. Заклади дозвілля надають дітям та молоді набагато більший у порівнянні зі школою спектр діяльності, задоволення індивідуально-особистісних потреб, спілкування, збагачення й удосконалення особистого досвіду. При будь-якому виді активного дозвілля діти неодмінно відчують стан розкнутості, а отже, більше готові до сприйняття нової інформації, що відрізняється від їхньої власної точки зору.

Аналіз наукової літератури дав змогу дійти висновку про значний виховний потенціал педагогічно організованого дозвілля як сфери соціалізації та інкультурації особистості та засобу формування світоглядної культури, культурних потреб, смаків, почуттів та вподобань підлітків. Дозвілля визначено як діяльність, спрямовану не лише на організацію культурного відпочинку та розвиток творчих здібностей, а й на національне виховання підростаючого покоління. Національне виховання потребує оновлення змісту дозвіллевої діяльності, вдосконалення підготовки педагогів, які працюють у закладах дозвілля, підвищення їх професійної кваліфікації. Зважаючи на завдання національного виховання та виховні можливості дозвілля, зростає роль української народної педагогіки у роботі з підлітками в умовах дозвілля.

Подальшого вивчення потребують соціально-педагогічні аспекти організації соціальної роботи з підлітками девіантної поведінки, чому будуть присвячені наші подальші наукові розвідки. Наукова розробка зазначених проблем буде сприяти подальшому вдосконаленню соціально-педагогічної роботи у сфері дозвілля з дітьми та молоддю України.

Список використаної літератури

1. Доронкина Е. Г. Теория и практика организации рекреационной деятельности в США / Е. Г. Доронкина. – М., 2000. – 124 с.
2. Дюмазедье Ж. Досуг как сфера духовной деятельности / Ж. Дюмазедье. – М. : Книга, 2007. – 96 с.
3. Кирсанов В. Социально-педагогические проблемы организации досуга за рубежом / В.В. Кирсанов. – Харьков: ХГИК, 2008. – 112с.
4. Наточій А. М. Підлітки : практи.-оріент. посіб. / А. М. Наточій ; Миколаїв. держ. ун-т ім. В. О. Сухомлинського. – Миколаїв : Іліон, 2007. – 276 с.
5. Ньюмен С. Игры и занятия с особым ребенком : [рук. для родителей : пер. с англ.] / С. Ньюмен. – М. : Теревинф, 2004. – 236 с.
6. Основи професійної майстерності соціального педагога : [метод. рек. для спец. «Соціальна педагогіка; практична психологія»] / Н. П. Пихтіна, Н. І. Яковець, О. В. Ляшко та ін. – Ніжин : Вид-во НДПУ ім. М. Гоголя, 2005. – 112 с.

Коношенко С. В. Виховний потенціал дозвілля у соціально-педагогічній роботі з підлітками

У статті культурно-дозвіллева діяльність розкривається як спеціалізована підсистема духовно-культурного життя суспільства, що функціонально об'єднує соціальні інститути, покликані забезпечити поширення духовно-культурних цінностей, їх активне творче засвоєння людьми у сфері дозвілля з метою формування гармонійно розвиненої, творчої, активної особистості. Доводиться, що дозвілля є сферою здійснення просвітницько-виховного впливу на дітей та підлітків. Автором обґрунтовується значний виховний потенціал педагогічно організованого дозвілля як сфери соціалізації та інкультурації особистості та засобу формування світоглядної культури, культурних потреб, смаків, почуттів та вподобань підлітків.

Ключові слова: дозвілля, підлітки, виховання, культурно-дозвіллева діяльність, соціалізація, соціально-педагогічна робота.

Коношенко С. В. Воспитательный потенциал досуга в социально-педагогической работе с подростками

В статье культурно-досуговая деятельность раскрывается как специализированная подсистема духовно-культурной жизни общества, которая функционально объединяет социальные институты, призванные обеспечить распространение духовно-культурных ценностей, их активное творческое усвоение людьми в сфере досуга с целью формирования гармонично развитой, творческой, активной личности. Обосновывается, что досуг является сферой осуществления образовательно-воспитательного воздействия на детей и подростков. Автором обосновывается значительный воспитательный потенциал педагогически организованного досуга как сферы социализации личности и средства формирования мировоззренческой культуры, культурных нужд, вкусов, чувств и вкусов подростков.

Ключевые слова: досуг, подростки, воспитание, культурно-досуговая деятельность, социализация, социально-педагогическая работа.

Konoshenko S. The Educational Potential of Leisure Activities in Socio-pedagogical Work With Teenagers

The article cultural and leisure activities revealed as a specialized subsystem spiritually-cultural society, functionally uniting the social institutions designed to disseminate the spiritual and cultural values, encourage active and creative development of people in the leisure industry to form of a harmoniously developed, creative, active person. We have that leisure is a field of educational impact on children and adolescents. The author argues that leisure is not only aimed at the organization of cultural activities and development of creative abilities, but also on the national education of the younger generation. National education requires updating the content of leisure activities, improvement of training of teachers who work in institutions of leisure time, increase of their professional qualification. Despite the objectives of the national education and educational opportunities of leisure, the role of Ukrainian folk pedagogy in working with adolescents in leisure activities.

The author substantiates the significant educational potential of pedagogically organized leisure as a sphere of socialization and inculturation of the personality and means of formation of spiritual culture, cultural needs, tastes, feelings and preferences of teenagers.

Key words: leisure, teens, education, cultural and leisure activities, socialization, socio-pedagogical work.

Стаття надійшла до редакції 12.01.2017 р.

Прийнято до друку 24.02.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Омельченко С. О.

УДК 37.034

Н. Б. Ларіонова

СЕКСУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Гуманістична парадигма освіти передбачає допомогу дитині в її саморозвитку і духовному сходженні, формуванні здатності до життєтворчості, ефективної самореалізації в усіх галузях людського буття. До таких галузей, беззаперечно, відноситься і сексуальна сфера людини, що вимагає організації відповідного напряму виховання.